

ról nem tesz említést, amiből arra következtethetünk, hogy szerinte a mozgalom a hibáktól és a helytelen felmérésektől teljesen mentes. Más szóval tehát Bori egyetért mindazokkal az ítéletekkel, amelyeket a Symposion — kritikai értékrendszerünk megreformálása során — mondott ki. De akkor vajon hogyan kerülhettek be a kötetbe — mégpedig megértő és tisztelettel adózó pályaképek révén — azok a szerzők, nagynevű és nagymúltú költők, írók, akikről a Symposion az újraértékelés idején elmarasztalóan nyilatkozott? A fejezet ilyen írásai — ellentmondva a Symposionról szóló, kizárólag pozitív beállítottságú összefoglalónak — már amellett szólnak, hogy Bori mégiscsak szelektálja azokat az értékeléseket, amelyek a Symposion-mozgalomtól származnak, csak hallgat az ilyenfajta szelekció szükségességéről ott, ahol ennek nyílt és őszinte kimondása megcsorbítaná a symposionisták mítikus tekintélyét.

FEKETE ELVIRA

A MÚLTBAN TETT LÉPTEK EGYMÁS FELÉ

KÁICH KATALIN: *Egy fejezet a magyar—szerbhorvát irodalmi és kulturális kapcsolatok történetéből* (Zombor 1875—1918).

Ravan grad monográfiatorozat.

Művelődési Közösség, Zombor, 1975.

Népeink közös múltjának felmérése egyre több területen már eddig is igen értékes eredményeket hozott mind a mai történészek, irodalomtörténészek, művészettörténészek, mind az elkövetkező nemzedék számára. A mi égboltunk alatt hatványozza az érdeklődést az is, hogy Vajdaság különösképpen gazdag forrásokat őriz, hiszen tartományunk területén a múlt században a magyar—szerbhorvát irodalmi és kulturális kapcsolatok megteremtése, kifejlesztése érdekében komoly erőfeszítések történtek, amelyeknek eredményei ma is termékenyítően hatnak szellemi életünk minden közös megnyilatkozására. Akár irodalmi, akár képzőművészeti vagy színháztörténeti kutatásokról volt szó, az ilyen feltérképezések idején nem egyszer idéztük már Laza Kostić, Vajda János, Jakov Ignjatović, Gozdsu Elek, Zmaj Jovan Jovanović, Papp Dániel, Veljko Petrović, Kosztolányi Dezső sorait, műfordításait, olykor a dobogókról hévvel idézve Ady felkiáltását, hát...

„Mért nem találkozunk süvöltve
Az eszme-barrikádokon?”

Költevények, színművek, elbeszélések, népdalok egyik vagy a másik nyelvre való fordítása minden esetben a múltban tett lépeket jelentette egymás felé, sokkal több eredménnyel és a testvéri együttélés létrehozásának őszintébb szándékával, mint amennyit a monarchia erre hivatott politikusai, felkent szellemi vezérei, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és vármegei potentátjai tettek a klérussal együtt. Mennyi szép kezdeményezés és újra-kezdés éppen ezeken a küszöbökön bukott el, mert a tollasodó burzsoázia a maga jólétének mindenáron való biztosítása érdekében nagy készséggel tűzte zászlajára a bécsi kamarilla fekete-sárga jelszavát, mert a DIVIDE ET IMPERA igen alkalmasnak bizonyult arra, hogy csöpögő lojalításában kiélje sovinizmusát is.

A fennebb említett írók, költők — és még sok más poéta — műfordításait olvasva, vagy egy-egy jól megrendezett színelőadás forró légkörében kevesen gondoltak arra, hogy a szerényke példányszámban kiadott mű hangja meddig jut el, s amikor végre elindul oda, ahová irányították — az „eszmebarrikádok” felé —, útközben miért nemul el a hangja? És miért maradtak ismeretlenek az olyan lelkes kulturális munkások, költők — mint például a zombori műfordító Dömötör Pál —, akik életük végéig a két nép szellemi együttműködését akarták maradandóvá tenni, előbb csak a közlési formát keresve, de később egyre merészebben, egyre érettebb hangon?

Erre a ma is, holnap is eléánk kerülő kérdésre Káich Katalin ad választ igen értékes adatok feltárásával Zombor szellemi életéről írt dolgozatában, amely az 1875—1918 közötti időszakot öleli fel.

A bevezetőben mindjárt elmondja, hogy emberöltők elvesztése után milyen úton jutottunk el eddig, hogy népeink szellemi kapcsolatainak múlt századi eredményeit feltárjuk és az idevonatkozó adatoknak a felkutatására vállalkozhatunk.

„A szerbhorvát—magyar kulturális és irodalmi kapcsolatok történetének tanulmányozása az Újvidéken megalakult Hungarológiai Intézettel egy új fejezethez érkezett. Lehetőség nyílt arra, hogy a kutatások eredményeit a nyilvánosság elé tárhassuk, hogy a mai Vajdaságban élő magyarok és szerbek egyaránt megismerjék közös múltjuk egy-egy fejezetét, értékelni tudják a múltban tett erőfeszítéseket, amelyek a két, évszázadokon át egymás mellett élő nép közeledését, egymás megértését voltak hivatva előbbre vinni, ugyanakkor okulva az elkövetett hibákon, megteremtsék a továbbiakra nézve egy olyan egymás mellett élés feltételeit, mely a lehető legmaximálisabb módon biztosítja a múltban elkövetett hibák kiküszöbölését, valamint a már meglevő alapokon, bepótolva a mulasztásokat, az örökölt kapcsolatok határait kiszélesítve új, pozitív fejezetet nyisson az e területen élő nemzetek és nemzetiségek együttélésének történetében.”

Amikor e bevezető után a kötetet olvassuk, a fölfedezés örömét keltik föl bennünk az egymást követő fejezetek. Mindenikből kitűnik, hogy Káich Katalin fáradságot nem kímélve a középső nemzedékre emlékeztető (hisz oly fiatal még), alaposan körültekintő kutatómunkát végzett, s vállalta ennek minden szigorú követelményét, hiszen az általa feldolgozott időszakban Zombor Bács—Bodrog vármegye székhelye volt, így — közigazgatásilag is — szellemi központot jelentett. A szellemi érés folyamata ennél fogva erőteljesebb léptekkel indulhatott meg, mint a szomszéd városokban, mert a székváros a maga nagy vármegyei státusával összegyűjthette a legjobb erőket az itt élő népek sorából.

Igen!... Össze is gyűjtötte, főleg az államgépezet fenntartására, erősítésére, a monarchia határőrvidékeinek állandó figyelemmel tartására, de nem az alkotói szabadság biztosítására, és nem arra, hogy az itt egymás mellett dolgozó népek testvériségben-egységben együtt tevékenykedjenek, hanem arra, hogy egymás között marakodjanak. Ennek a feszült helyzetnek a kiélezésére a magyar feudokapitalista társadalom hív kiszolgálói igen **képzetteknek** bizonyultak, s szerveik a szellemi törekvések legszebb hajtásait nyírták vissza, az elmagyarosító politikával pedig ezek helyett szolgálalkú alattvalókat akartak maguknak nevelni az „urambátyám” országában.

Mindenek ellenére a vármegye székvárosában a magyar—szerbhorvát kultúrkapcsolatok területén a törekvéseknek nemcsak mély, hanem voltak magas pontjai is, amelyek felcsillantották a történelem távlatából még alig látható új lehetőségek körvonalait. Ezek a finom jelzések fellelhetők a századforduló előtti zombori sajtóban is. De ha a színtűg, az irodalmi és egyéb társulatok munkáját kísérjük figyelemmel, a nemes szándék itt is, ott is többször eredményesen érvényre jutott, ha a felülről irányított nemzetiségi viszonyok ellentétekkel teli légköre meg is torpantotta a szellemi összefogás és együttélés legderekkab élharcosait.

Eppen e sokrétűség és összetettség miatt Káich Katalin nem elégedett meg a kutatásai során meglett adatok tematikai és időrendi felsorolásával, mert a történelmi háttér feltárása nélkül ezek a porlepte iratok, még ha „portalanítják” is őket, nem sokat mondanak. Hangyaszerzőgalmmal ki kell kaparni

azt is, ami a levéltári feljegyzések, hivatalos okmányok, vázlatos monográfiák és egyéb adatok sorai mögött meghúzódik, mint egy-egy valamit sejtető üzenet a jövőnek. Miért fordította Zmaj Petőfit, Aranyt és Tompát? Miért fordította Vajda Branko Radičević költeményeit? Zomborban Radics, Popović, Dömötör Pál miért tartottak ki mindvégig az idő hívó szavát követő törekvések mellett?

Lám, mennyi kérdés merül fel egymás után a szerző gondosan kidolgozott munkájának olvasása közben. Néhányra ő maga választ ad, néhányat megkérdőjelez azok számára, akik majd követik az útját, vagy azok számára, akik rábukkannak a Zomborban is, másutt is a még hiányzó adatokra.

Még sok olyan részletre kitérhetnénk, környezetrajzot, újságcikket idézhetnénk Zombor rég letűnt napjaiból, amelyek ennek a dolgozatnak hézagpótló jellegét csak fokozzák, de további szorgos kutatómunkát is igényelnek. Mert jöllehet a műfordítások terén már rég meghaladtuk Dömötör Pálék korát, kulturális intézményeinkkel, képzőművészetünkkel, színhátszásunkkal is elérkezünk a mába, de még mindig vannak olyan területek, amelyeken a további munkálkodások eredményei meghozhatják a maguk — eddig még ismeretlen — gyümölcsseit, hogy "...maradandóbb kulturális kapcsolatok örökségének tulajdonosa legyen ez a város".

LÉVAY ENDRE

DIMENZIÓGAZDAG GYŰJTEMÉNY

PODOLSZKI JÓZSEF: *Koponyatörés*.

Symposion Könyvek 38.

Forum, Újvidék, 1974.

Podolszki József kötete színeivel, formai és tartalmi változatosságával tűnik ki a vajdasági magyar költészet mezőnyéből. Egysíkú anyag helyett dimenziógazdag gyűjteményt forgathat kezében az olvasó.

Verscsoportjainak hangulatbeli különbsége folytán beszélhetünk reliefjelleműről: a népdalszerű ciklustól, a beszéd elemeinek funkcióját feszegető pársorosokon át a szerelmes versig, a kor emberének tudatvilágát tükröző „oszcollogramokig”. Közben, mint árvíz hátán sodródó rönk, bozót, fölmerül, majd eltűnik néhány előd: Berzsenyi, Kosztolányi arca.

A ciklusok bevezető verseinél pedig, mint örvényben forognak a „koponyatörés” ormótlanná nagyított, vagy alig létező, kicsinyre zsugorított betűi.

Az egy-egy „címszó” köré csoportosított versek jellegzetességei után kutatva elsőnek itt a szó- és sorismétlés:

a.) *szél fúj be az ablakomon
szél jár be az ablakodon
mért álljak hát ablakodhoz
ha te nem jössz ablakomhoz*

b.) *ketten járnak a tó partján
ketten állnak a tó partján
ketten ülnek tó partjára
ketten dülnek tó partjára*

Majd a dallamosság:

*zsombék rejts el
nadas nyelj el
folyó vígy el
bánat lep el*

*s bánat ha elleptél
folyó kivetettél
nadas fölshabdaltál
zsombék rám szakadtál*